
Joan Coromines - Onomasticon Cataloniae

Autor:

Data de publicació: 03-04-2013

L'Onomasticon Cataloniae, de Joan Coromines, és un llibre que recull i explica l'origen dels noms de persona i de llocs (termes, accidents geogràfics, cursos d'aigua, ...), els quals es troben dins del domini lingüístic català:

L'Onomasticon Cataloniae, de Joan Coromines, és un llibre que recull i explica l'origen dels noms de persona i de llocs (termes, accidents geogràfics, cursos d'aigua, ...), els quals es troben dins del domini lingüístic català:

- Principat de Catalunya
- Rosselló
- País Valencià
- Illes Balears
- Zona Oriental d'Aragó

El títol li va ser suggerit per L.Gauchat i J.Jud, ja que aquest títol (Cataloniae) incloïa tot el domini lingüístic català i era un nom d'arrelament llatí.

En total conté uns 400.000 topònims vius, a més de nombrosos noms de llocs antics, noms de persona antics i moderns i de cèdules pròpiament etimològiques, tots ordenats alfabèticament en 8 volums. Excepte el primer, que només recull els noms de les Illes Balears.

UN TREBALL DE CONSTÀNCIA I VOLUNTAT:

Projecte iniciat l'any 1921 per Josep M. de Casacuberta, anterior cap de l'oficina de Toponímia Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans. Quan Joan Coromines inicia el projecte de l'Onomasticon Cataloniae, pot comptar amb tot el material recollit per aquest entre els anys 1921 i 1923.

A partir de l'any 1925 Joan Coromines comença a recollir material, tot començant pels pobles del Maresme.

Entre els anys 1931 i 1939 dedica un gran part del seu temps a seguir fent enquestes per recollir material toponímic. L'any 1935, estudia totes les enquestes que ha fet, uns 252 ajuntaments i dels quals 112 són fets per ell. Li falten encara uns 818 ajuntaments del Principat i 759 de la resta del domini lingüístic català. Joan Coromines calcula que si cada any dedica 3 mesos a la realització d'enquestes, tardarà uns 5 anys i mig en acabar el Principat i 5 anys i mig més a fer la resta. Tot i aquest llarg treball, segons el propi Joan Coromines diu:

"Hauria enllestit una obra monumental, el Corpus toponímic de Catalunya més gran i útil que qualsevol Atles Lingüístic i que Catalunya seria el primer país del món a tenir-la amb tot i que molts altres ja l'han projectat".

Amb el fi de la Guerra Civil espanyola, s'exilia primer a París i després a Amèrica. Aquests anys d'exili els dedica a

treballar en el material arreplegat que va aconseguir portar-se amb ell. A més, durant aquests anys compta amb l'ajut de Pau Miró, Enric Ribes, els quals sota la seva direcció van fer enquestes pel Principat.

A partir de l'any 1952, amb el seu retorn a Catalunya després de 13 anys d'exili, fa una estada de 6 mesos cada any per recollir material i fer les enquestes necessàries per a la redacció de l'Onomasticon Cataloniae.

A finals de l'any 1952 demana una subvenció del Centre Nacional de Recerca Científica de París per a la redacció de l'Onomasticon Cataloniae, per mitjà del filòleg Mario Roques.

El dia 7 de desembre de 1958, l'American Philosophical Society de Philadelphia li atorga una subvenció de 1.200 dòlars per a les tasques de recerca de l'Onomasticon Cataloniae.

El 1959 rep el suport del Centre Nacional de Recerca Científica del Ministeri d'Educació Nacional Francès que considera de màxima importància les enquestes toponomàtiques que Joan Coromines està fent al Rosselló.

L'any 1960, concretament el 26 de setembre, es desplaça a Ginebra (Suïssa), per assistir a la constitució de la Institució Patxot i Jubert, amb la finalitat de patrocinar l'edició de l'Onomasticon Cataloniae. Formen part d'aquesta Fundació: Joan Coromines, l'arquitecte Oriol Folch i el patrocinador. La tirada inicial de l'edició es fixa en 1.000 exemplars.

L'any 1965 Joan Coromines publica el primer volum dels "Estudis de toponímia catalana", un avanç del que constituirà l'Onomasticon Cataloniae. El segon volum es publica l'any 1970.

L'any 1967 signa un conveni de col·laboració amb Òmnium Cultural, la qual es compromet a finançar el sou d'una persona que l'ajudi a l'elaboració de l'Onomasticon Cataloniae. Aquest ajut es prorrogà durant 25 anys.

Del febrer al juny de 1973 Joan Coromines es va dedicar a revisar i completar les enquestes toponímiques portades a terme l'any 1962 al País Valencià.

L'any 1981, en el parlament fet després de l'entrega del Premi d'Honor Jaume I, fa una especial referència a l'excursionisme i la importància d'aquest en la seva obra:

"Sense l'excursionisme, senyors, no hi hauria hagut Onomasticon Cataloniae. Sense l'excursionisme, no s'hauria pogut fer la meua part de la investigació de l'etimologia catalana, que ara està sortint."

El juny de 1989 rep una carta del ministre de cultura en la que li comunica el propòsit d'atorgar-li el Premio de las Letras Españolas, dotat de 5 milions de pessetes. Coromines li respon amb una altra carta en la que fa menció a l'Onomasticon:

"[...] He de comunicarle que si percibo el importe monetario de este premio, será destinado y empleado, totalmente, en compensar la colaboración de los amigos que, dotados de una elevada preparación universitaria, especializada en lingüística y toponomástica, ayudan a terminar el Onomasticon Cataloniae- de todas las tierras de lengua catalana- obra máxima de mi vida, que la edad proveya, previsiblemente, no me permitirá, yo solo, completar."

Finalment, el juliol de l'any 1989 es presenta el primer volum de l'Onomasticon Cataloniae a la seu de la "Caixa". A l'acte no assisteix Joan Coromines. Aquest primer volum recull la toponímia antiga de les Illes Balears i és el resultat de la col·laboració entre Coromines i Josep Mascaró Passarius.

A partir del mes d'abril de 1990 compta amb la col·laboració del filòleg, Joan Ferrer i Costa.

El mes d'octubre de 1994 acaba la redacció de l'Onomasticon Cataloniae, obra fundada per Josep Maria de Casacuberta l'any 1921 i que continua Joan Coromines amb la col·laboració de Max Cahner, Joan Ferrer, Josep

Giner, Joseph Gulsoy, Josep Mascaró, Philip D.Rasico i Xavier Terrado. En una entrevista concedida aquest mateix mes, mostra la seva preocupació per la lentitud amb que l'Onomasticon s'està editant:

"Crec que falten diners, encara que em diuen que el problema és la dificultat i la lentitud de la linotípia, perquè és un sistema d'impressió que es va perdent, que s'ha abandonat a favor dels sistemes moderns, que són més ràpids. És veritat que amb la fotocomposició s'estalviarien diners i temps, però hi hauria una gran diferència. El rigor que hi ha en aquest volum és el que dóna confiança. Crec que no es pot confiar només en la venda al públic, perquè aquesta obra és de les que arreu del món editen les acadèmies."

Al desembre de 1994 es publica el segon volum de l'obra, que abasta les lletres A-BE. Aquest volum presenta un gran canvi en el model territorial presentat al primer volum. L'Onomasticon Cataloniae, a més, porta com a subtítol: Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana i incorpora l'encapçament: obra fundada per Josep Maria de Casacuberta. En ell també es nombren tots els col·laboradors ja esmentats en el paràgraf anterior.

El tercer volum es publica al març de 1995 i correspon a les lletres BI-C. Al novembre d'aquest mateix any es publica el quart, que va de les lletres D-J.

Al novembre de 1996 es publica el cinquè volum, L-N. Aquest va ser l'últim volum publicat abans de la mort de Joan Coromines. Tot i la seva mort, Coromines ja havia deixat enllestida la redacció i gairebé completada la revisió de proves de l'Onomasticon Cataloniae, en gran part, gràcies a la col·laboració de Joan Ferrer i Costa durant els últims anys de vida de Joan Coromines.

MÈTODE SEGUIT PER A L'OBTENCIÓ DE DADES:

Joan Coromines va seguir uns mètodes per a la recollida de material toponímic que constava de diversos passos:

- 1) Primer de tot es revisa el material escrit: mapes, plans, cadastres, guies, geografies, monografies municipals i llistes inèdites realitzades per amics i corresponsals.
- 2) Es recorren a peu tots els indrets i s'interroga a gent del país, tot anotant un gran nombre de noms de lloc.
- 3) El material escrit i oral es recull en cèdules i es transcriu en llistes, per tal de conèixer la toponímia abans de fer l'enquesta definitiva.
- 4) S'anuncia a l'alcalde l'arribada al municipi i l'intenció de fer una enquesta. I se li explica amb tot de detall quins eren els criteris per l'elecció del testimoni a entrevistar, i que són els següents:
 - Les preferències eren un pagès, un caçador, un guia, un guàrdia forestal o en tot cas un pastor si no és taciturn.
 - I gairebé sempre es descartaven: empleats municipals, mestres d'escoles i intel·lectuals locals.
- 5) L'enquesta es fa al cim d'un pujol per així tenir una visió de tot l'indret. Després continua amb un interrogatori per grups semàntics (fonts, rierols, cims...) i insisteix en els accidents geogràfics més fàcils d'oblidar (coves, ermites, ...)
- 6) Per acabar es fa una llista dels pobles propers, dels gentilicis i dels malnoms com són coneguts els habitants dels pobles.

En les enquestes que els auxiliars van realitzar es va insistir sobretot en l'aspecte lingüístic: anotaven els noms sense signes diacrítics ni lletres fonètiques especials. Però sempre es va tenir en compte la grafia catalana completada, mancant l'accent tònic.

El mateix Joan Coromines ho explica en una conversa:

"Els auxiliars van rebre una formació especial; no tan sols foren ensinistrats en l'ús de la grafia especial, sinó també a anotar totes les particularitats sintàctiques, lèxiques o fonètiques desitjables, ús del nom amb article o sense, existència de variants individuals o momentànies, explicacions sobre els sentits del mot, etc. És clar que mai deixàrem d'anotar totes les particularitats semàntiques que podien aclarir l'origen del nom: situació de l'indret, color i estructura del terreny, noms dels antics propietaris coneguts, ..."

COMENTARIS I OPINIONS SOBRE L'OBRA I JOAN COROMINES:

"M'ha interessat moltíssim el projecte. Serà una obra d'importància capital no sols per als filòlegs, sinó també per als historiadors. La toponímia és l'arxiu anterior als arxius documentals. Els exemples que doneu parlen d'una manera eloqüent. Si encara persistiu en la ideal del comitè de patronatge, estarà molt honrat de comptar-m'hi, tant més que és un estudi que m'havia temptat."

Nicolau d'Olwer, 1953.

"Però, de fet, l'enorme producció de Joan Coromines, fruit no solament d'una excepcional capacitat intel·lectual i d'una dedicació total, sinó també de la seva completíssima formació lingüística (que inclou el coneixement de toda la gamma de llengües indoeuropees, del basc i d'algunes de semítiques), així com de la seva condició d'humanista, han permès que Catalunya s'hagi enriquit amb uns instruments de coneixement de la llengua com pocs països disposen."

Max Cahner, 1976.

"Els materials de l'Onomasticon seran una mina immensa, quasi inexhaurible, de dades d'un valor incomparable per a l'historiador de la llengua, per al dialectòleg i per a l'investigador del lèxic català. Cal afegir que les enquestes locals de l'Onomasticon ens han donat l'ocasió de recollir un conjunt de dades no toponímiques, pertanyents a la llengua corrent i viva; d'aquestes en gran part prové la documentació singularment precisa, abundant i nova sobre els parlars catalans, que els crítics han lloat sovint en els nostres treballs de lingüística catalana. Hi ha informacions extraordinàriament curioses que només un recull toponímic permet d'obtenir, amb prou garanties d'espontaneïtat, sobre el lèxic i sobre l'extensió dels trets fonètics dels diferents parlars locals. [...].

Joan Coromines.

L'Onomasticon Cataloniae és una obra etimològica que recull l'origen i explica els noms de persona i els topònims antics i moderns, emprats a diferents territoris de parla catalana: Principat de Catalunya, País Valencià, Illes Balears i la Franja de Ponent. Fou escrita per Joan Coromines, amb la col·laboració d'altres autors com Max Cahner, Josep Giner, Joseph Gulsoy o Josep Mascaró Pasarius.

Fruit de més de seixanta anys de dedicació (1931-1994),[1] conté més de 400.000 topònims vius recollits en enquestes orals realitzades en uns 2.000 municipis, als quals cal afegir antropònims i topònims antics registrats a documents antics i moderns consultats pel mateix Coromines.

Contingut

- 1 Metodologia
- 2 Comentaris sobre l'obra
- 3 Pla de l'obra
- 4 Referències
- 5 Enllaços externs

Metodologia

La metodologia per a la recollida d'aquests noms va ser la següent:

Revisió i buidatge de mapes, plànols, cadastres, guies, monografies municipals i llistes inèdites elaborades per amics i corresponentsals.

Recorregut a peu per tots els indrets del domini lingüístic català, on interroga gent del país i anotant un gran nombre de noms de lloc. Les preferències eren un pagès, un caçador, un guia, un guardabosc o en tot cas un pastor si no és taciturn. L'enquesta es fa al cim d'un pujol per tenir una visió de tot l'indret. Després continua amb un interrogatori per grups semàntics (fonts, partides, construccions...) i s'insisteix en els accidents geogràfics més fàcils d'oblidar (coves, ermites, ...)

El material escrit i oral es recull en cèdules i es transcriu en llistes.

Comentaris sobre l'obra

Comentaris sobre l'obra titànica de Joan Coromines són, entre molts d'altres, aquestos dos: el primer d'un amic personal seu i el segon, del seu editor. "M'ha interessat moltíssim el projecte. Serà una obra d'importància capital no sols per als filòlegs, sinó també per als historiadors. La toponímia és l'arxiu anterior als arxius documentals. Els exemples que doneu parlen d'una manera eloqüent. Si encara persistiu en la idea del comitè de patronatge, estaré molt honrat de comptar-m'hi, tant més que és un estudi que m'havia temptat." Lluís Nicolau d'Olwer, 1953.

"Però, de fet, l'enorme producció de Joan Coromines, fruit no solament d'una excepcional capacitat intel·lectual i d'una dedicació total, sinó també de la seva completíssima formació lingüística (que inclou el coneixement de tota la gamma de llengües indoeuropees, del basc i d'algunes de semítiques), així com de la seva condició d'humanista, han permès que Catalunya s'hagi enriquit amb uns instruments de coneixement de la llengua com pocs països disposen." Max Cahner, 1976.

Pla de l'obra

Onomasticon Cataloniae – Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana, 8 volums, Barcelona 1989–1997, ISBN 84-7256-331-6:

Volum I, 314p, Toponímia antiga de les Illes Balears, ISBN 84-7256-330-8, 1a edició, 1989

Volum II, A – BE, ISBN 84-7256-889-X, 1a edició, 1994

Volum III, BI – C, ISBN 84-7256-902-0, 1a edició, 1995

Volum IV, D – J, ISBN 84-7256-825-3, 1a edició, 1995

Volum V, L – N, ISBN 84-7256-844-X, 1a edició, 1996

Volum VI, O – SAI, ISBN 84-7256-852-0, 1a edició, 1996

Volum VII, SAL – VE, ISBN 84-7256-854-7, 1a edició, 1997

Volum VIII, VI – Z, Índex, ISBN 84-7256-858-X, 1a edició, 1997

Referències

El primer volum d'Onomasticon Cataloniae', l'obra monumental de Joan Coromines, a punt d'editar-se Elpais.com, 30 de setembre de 1988 (castellà)

Enllaços externs

Accés online a l'obra a la pàgina de l'Institut d'Estudis Catalans

Entrada a l'Enciclopèdia Catalana

GEC: 0247932